

Universitätsbibliothek Wuppertal

**PLVTARCHI||CHAERONENSIS,|| SVMMI PHILOSOPHI|| &
Historici,|| VITAE PARALLELAE,|| seu Comparatæ,||**

Cui subiecti sunt Indices tres ... ad commodum lectoris summa diligentia
confecti

Plutarchus

Francoforti ad Mœnum, 1592

C. Gracchus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-360](#)

5 Mucium quendam.] Appianus lib. I. ἡμέρα. Q. Mum
mum appellat. Sed & infra in postrema Ti. Gracchi actio-
ne Mucius nominatur.

6 Sed Blossius.] In Greco est βλάστος, sed epitheton κυ-
ριακός, & que antecesserunt ac sequuntur, satis ostendunt
scriendum esse βλάστος.

7 Interim Fulvius Flaccus.] In Greco est φλάβιος,
Flavius: idq; interpretes retinuerunt. Ego Flaccum Flavio-
rum cognomen esse nondū compri: Fulviorū esse, nemo se-
re nescit. Non hoc modo me mouit, sed & id, quod hunc puto
esse M. Fulvium Flaccum, qui octauo pōst anno consul cum
Plautio fuit, ac quadriennio pōst vñā cū C. Graccho, cui se
in perniciiosis legibus ferendis sacium addiderat, occisus est.
cuius etiam Cicero pro domo sua meminit.

15 8 Alius, qui præcesset.] καὶ πτον ἀντὶ τῆς πλεύειν. Quis
ille Titus? Viderunt interpretes mendum esse, id quod ipse
locus prodit. Scribatur ergo, καὶ πνε ἀντὶ τῆς, &c.

9 Versum Homericum.] Verba Minerua sunt, de Aē-
gisti ab Oresta ob adulterium & cædem Agamemnonis
20 necati interitu, lib. I. Vyss.

10 A C. Graccho] A Carbone tribuno pleb. hoc factum,
& similiter fremitum plebis aduersus Scipionem, & eius
asperum in eam dictum, quod hic innuitur modò, non ex-
plicatur, scribit Velleius Paterculus, & Valerius Maximus
25 lib. 6. cap. 2.

PLVTARCHI C. GRACCHVS,

Guilielmo Xylandro, Augustano,
interprete.

30 **C** VERO Gracchus post mortem fratris seu inimi-
corum metu, seu inuidia illis conflandæ gratia,
à foro se abstinentis in ocio vixit, ita ut in præsen-
tia abiectæ conditionis homo, & in posterum negociis o-
missis victurus videretur: itaque & sermonibus materiam
præbuit,

præbuit, improbare eum, & proiecisse fratris instituta dicitum. Erat autem adhuc iuuenis admodum, fratre annis nouem minor, qui nōdum triginta natus annos perii.

Pacundia. Ut verò progressu temporis & vitam suam ostendit ab ocio, mollicie, violentia, atque pecuniae studio alienam: & eloquentiam sibi veluti alas quibus in repub. niteretur parans, visus est nequaquam in ocio vieturus: & rei cuiusdam amici Vectij causam agens, populo præ incredibili lætitia gestiente, ac veluti bacchante, pueris nihil præstare a lios oratores demonstrauit: russum potentioribus metus 10 incidit, multisque inter se agebant, quomodo impeditrent hominem, ne tribunis plebis crearetur. Forte fortuna evenit, ut quæstor Orestæ consuli in Sardiniam forte mittetur C. Gracchus: quod & inimicis eius gratissimum, neque ipsi molestum fuit. Bellicosus enim natura, & non de-

terius ad militiam, quam ad agendas causas eruditus, rem publicamque & rostra formidans, populo tamen & amicis vocantibus eò resistere non valens, lubentissime cam peregrinationem amplectebatur. Fama tenet, magna quidem, sed falsa, hunc & maximo studio ad populi fauorem 20 in repub. captandum incubuisse, & belli gloria longe Ti. fratre fuisse clariorem. Atqui apparet necessitate magis compulsum, quam sua voluntate ad rem pub. se contulisse.

Quæsura. 2. Narrat Cicero, fugienti omnem magistratum, vitamque oculosam degere experti, Ti. fratrem in somnis visum, itaque compellasse: Quid cunctaris Cai? effugere non datur, eadem nobis vita, eadem mors populi partes in re publica tuerintibus fato destinata est. In Sardinia porrò omnis virtutis documenta edens, cum strenuitatis, in certaminibus aduersus hostes, tum iusticia erga subditos er 30 gaque ducem studij atque obseruantia laude longo post se omnes iuuenes reliquit interruollo: temperantia autem, frugalitate, laborumque tollerantia etiam maiores natu superauit. Cum vehemens & pestifera hyems in Sardinia esset, consulque vestimenta militibus ab ciuitatibus 35 postularer, ea verò Romam missis legatis id deprecatae essent, ac senatus precibus earum probatis consuli mandasset ut aliunde vestes militibus procuraret: consule ut eam rem explicaret non inueniente, militibus autem graui in commido laborantibus, profectus ad ciuitates Gracchus effe-

effecit, vt vltro mitterent vestimenta, Romanorumque necessitatibus subuenient. Hæc Romanum renunciata cum exordium captandæ popularis gratia viderentur, senatorum animos perturbarunt. Itaque primum legatos à Micipsa regi Romam venientes, & referentes, Regem in C. Gracchi gratiam frumentum consuli in Sardiniam misisse, indignati eiecerunt. Deinde S.C. fecerunt, vt militibus in Sardiniam successores mitterentur, Orestes autem ibi maneret: Gracchum quoque ibi ratione officij mansurum putabant. Verum hic cognitis istis statim iratus ex insula nauigauit, Romanumque præter opinionem omnium reuersus, non inimicorum modo criminationes est expertus, sed vulgo quoq; nouo exemplo fecisse iudicatus, qui quæstor ante suum proconsulem ex prouincia decessisset. Accusatus ideo apud censores, impetrata dicendi potestate ita animos auditorum circumegit, vt maximis affectus iniuriis creditus discesserit. Militasse annos se duodecim ostendit, cum necessitate postulante alij decem modò militarent. quæstorem se Orestæ per triennium adfuisse, cum anno exacto redire legibus sit permissum. solum se eorum qui in militiam profecti essent crumenam pecunia plenam domo extulisse, vacuam retulisse: cum reliqui epoto quod aduexistent vino, argento & auro repletas domum reportent amphoras. Alia deinde crimina ei obiecta, in iudiciumque vocatus est, quasi ad defectionem socios pertraxisset, & Fregellanae coniurationis particeps fuisse. Qua ille suspicione penitus diluta cum se innocentem demonstrasset, statim tribunatum plebis petiit. Omnes nobiles atque illustres viri petitioni eius repugnarunt: sed multo tuto hominum comitia eius obeuntium tanta confluxit Romam ex Italia, vt multis domus non suppeditarent, Campoque tantam multitudinem non capiente, à tectis voces resonarent suffragantium. Id modò obtinuerunt contra populum optimates, & spem Gracchi, vt is non pri-
 35 mus, quod fore putarat, sed quartus designaretur. Ut pri-
 mū in iuri magistratum, statim principem locum obtinuit,
 cum & eloquentia parem haberet nemine, & calamitas li-
 bertatem ei dicendi pararet, fratremq; deplorandi. Huc enim quacunq; arrepta occasione populum deducebat, memoriā eius facti renouans, & exempla superiorum tem-

Tribuna-
 tus plebis
 C. Gracchus

" porum cum eo comparans. Maiores, aiebat, nostri Faliscis
 " bellum intulerunt, ob factum ab iis Genucio cuidam tri-
 " buno plebis conuicium: & Caium Buturium morte da-
 " mnauerunt, quod solus tribuno plebis per forum ambulá-
 " ti non assurrexisset. Vobis inspectantibus Tiberius frater,
 " meus baculis occisus est, cadauerque eius à Capitolio per
 " medium urbem tractum, & in Tiberim coniectum: amici
 " quoque eius qui capi potuerunt, in dicta causa necati. At-
 " qui hunc à maioribus morem accepimus, vt qui capitalis
 " rei postulatus in iudicio non compareret, de eo non antè 10
 " sententiam iudices ferrent, quam mane ad fores eius tu-
 " bicen accessisset, cumque tuba euocasset. adeo cauti isti in
 " iudicando, accuratique erant. His ille sermonibus (maxi-
 " ma autem voce, optimisque lateribus in dicendo utribatur)
 concitato populo, duas leges tulit: vnam, vt cuicunque 15
 magistratum populus abrogasset, ei nullus alias in poste-
 rum concederetur. alteram, vt qui magistratum gerens ci-
 uem indemnatum solum vertere iussisset, de eo iudicium
 populus facere posset. Harum legum prior haud dubie i-
 guominia afficiebat M. Octauium, quem Ti. Gracchus tri- 20
 bunatu deicerat: posterior Popillium reum faciebat, qui
 prætor amicos eius in exilium egerat. Et hic quidem metu
 iudicij ex Italia profugit: alteram legem ipse Gracchus su-
 stulit, in matris gratiam, deprecantis (vt aiebat) pro Octau-
 iu. Pergratum hoc fuit populo, & annuit, Corneliam ho- 25
 norans non minus propter liberos, quam parentis causa:
 statuam quoque postea temporis ei posuit, cum inscriptio-
 ne hac, CORNELIA MATER GRACCHORVM. Memo-
 riantur etiam quædam oratorie & forensi modo ab eo pro
 matre in quandam inimicum dicta. Tuverò, inquit, Cor- 30
 nelia obloqueris, quæ Ti. Gracchum peperit? quæ re fre-
 tus? nūnam etiam peperisti? (molliciei autem notabat-
 tur aduersarius) certe omnibus Romanis constat, eam mu-
 lierem diutius à viris abstinuisse, quam te virum. Huiusmo-
 di inerat dictis eius acrimonia, quæ multa colligi ex scri- 35
 ptis possunt. Legum autem quas in gratiam populi, & ad-
 uersus senatum tulit, vna fuit de coloniis deducendis, si-
 mulq; agro publico pauperibus distribuendo: alia milita-
 ris, vestem militi publice suppeditari iubens, neq; eius no-
 mine quicquā de stipendio detrahi, ac ne quis minor XVII. 40
 annis

Leges.

Cornelia
honor.

annis miles scriberetur. alia de sociis, quæ ius suffragij Ital-
lis cum ciuib⁹ Romanis æquabat. alia frumentaria, de le-
uiori annonæ precio pauperibus constituendo. alia de iu-
diciis, quæ plurimum de potentia senatorum diminuebat,
¶ qui tum soli iudicia obabant: ea verò lex C C C. senatoribus
(tot enim eo tempore erant iudices) totidem equites adde-
bat, iudiciaq; his sexcentis communia redigebat. In hac le-
ge suadenda cum alia summo egisse studio dicitur, tum id,
quod, cum ante ipsum quicunq; concionabantur, ad sena-
tum & Comitium respicere consueuerunt, tunc primum i-
psæ foras ad forum conuerso ore verba fecit: eumq; in po-
sterum quoq; morem tenuit. leui inclinatione mutatione-
que vultus rem magnam mouens, ac rem publicam quodā-
modo ab optimatibus ad populum transferens, innuensq;
¶ concionantes non ad senatum, sed ad populum se debere
accommodare. Cum populus non probasset modò legem,
sed & ipsum diligere iudices ex equitibus iussisset, dictato-
ria iam quadam prædictus potestate Gracchus videbatur:
ita ut senatus quoq; consilia eius admitteret. Consulebat *Autoritas.*
¶ autem semper aliquid, quod ornamento senatui esset: qua-
le fuit etiam eius de frumento consilium pulcherrimum at-
que moderatissimum. Miserait hoc Fabius proprætor ex
Hispania: persuasit senatui Gracchus, ut id diuenderetur,
pecuniaq; iis ciuitatibus, à quibus acceptum fuerat, remit-
teretur: insuperq; Fabius culparetur, qui imperium Roma-
norum molestum & iniustum hominibus faceret. Magnam
hoc in prouinciis Gracco gloriam benevolentiamq; per-
perit. Leges etiam tulit de coloniis deducendis, viis reficie-
dis, & horreis parandis: omnibusque iis administrandis &
perficiendis ipse præfuit, nulli succumbens tot tantorumq;
laborum molestiæ, verùm omnia mirabili celeritate atque
opera, tanquam vnum modò aliquod opus, absoluens. ut
etiam qui metu eius odioque flagrabant, efficacitatem ta-
men eius in omnibus rebus industriamque stuperent. Ple-
risq; autem miraculo fuit spectaculum multitudinis con-
ductorum, artificum, legatorum, magistratum, militum,
philosophorum, ab ipso pendentium: quibuscum ipse co-
miter colloquens, grauitatemque suam in facilitate con-
seruans, atque vnicuique pro dignitate suum tribuens, mo-
rosos ostendit esse calumniatores eos, qui terribilem ipsum,

Efficac-
tie.

¶ ¶ ¶ 3 aut

*Vici
rum
refectio.*

*Linius'
Drusus
Graccho
oppositus.*

aut omnino importunum violentumque dicebant. adeo magis quotidiano colloquio & actionibus, quam concionibus suis populum sibi conciliabat. In viarum autem reflectione præcipuam adhibuit solertia, cum utilitatis tum pulcritudinis venustatisque rationem habens. Ducebantur eæ rectæ per regiones, & partim lapide ad hoc cælo & dolato, partim congestis arenarum cumulis in sternebantur, cauitates implebantur: quæ conuallibus aut torrentibus interrumpentur, pontibus iungebantur, & ab utraque parte eandem naëctæ altitudinem, spectatu admodum pulcræ erant. Porro singula millaria dimensa diligenter lapideis columnis distinxit. Alios quoque lapides vtrinque ad viam haud procul à se inuicem dispositi, quorum in consendēdis equis usus vicem serui in equum attollentis præstaret. Cum ob hæc eum populus prædicaret, & gratificari se ei quacunque in re paratum ostenderet: quādam in concione dixit, petiturum se ab eis beneficium: quo imperato, omnia se adeptum esset iudicaturus: negato, nihil de ipsis questurus. eo dicto videbatur consulatum flagitare, omnesque fore putabant, vt tribunatum simul plebis & consulatum peteret. Vt consulibus creandis comitia facta sunt, suspēsis expectatione omniū animis, C. Fānum Gracchus in campū deduxit, comitiaq; eius obiuit. Id ad petitionem Fannij tantum attulit momenti, vt si consul designaretur. Gracchus verò tribu. plebis iterum creatus est, non petens id aut ambiens, sed studio & fauore populi oblatum accipiens. Cernens autem senatum aperte sibi infensem, Fannij verò erga se languore studium, nouis legibus animos sibi deuincire aggressus est, de coloniis Tarentum Capuamque deducendis, & communicando cum Latinis iure ciuium. Hic senatus metuens ne plane insuperabilis Gracchus fieret, novo & inaudito modo animos multitudinis ab eo abalienare conatus est, contraria ratione eam demerens, donisque neglecto rei publicæ commodo demerens. Erat inter collegas Gracchi Liuius Drusus, neque ingenio, neque educatione cuiquam Romano-rum, facundia autem & diuitiis etiam his, qui rebus iis plurimum pollebant, non inferior. Ad hunc principes se contulerunt, eique persuaserunt, vt se in opprimendo Graccho iuuaret, non vi, aut offendendo multitudinem, sed ea

sed ea largiendo ei & gratificando, propter quæ magistratus etiam odia ciuium erant sustinenda. Liuius ad eam rem tribunatum plebis suum accommodans leges tulit neque honestis, neq; vilibus de rebus, vnum id veluti in comedia agens ut delectanda multitudine Gracchum superaret. Quare testatissimum fecit senatus, non Gracchi se actionibus infensum esse, sed ipsum hominem de medio tollere, aut deprimere cupere. Eum enim auram captare popularem criminabatur, quod duas colonias decerneret, ac ciuitatis. Senato^{maligno}
malignas.
tas.

10 te viros quantius precij donaret: at Liuius duodecim colonias institueri, & tria pauperum ciuium millia in singulas deduci iubenti ad stipulabatur. Gracchum, quod agrum pauperibus diuidebat, ita quidem ut hi tributum arario penderent, tanquam plebem adulantem insecatabantur:

15 Liuius placebat, qui id quoque tributum tollebat. Indigne ferebant illum ius suffragij Latinis tribuere: huius legem, quæ ne militiae quidem virgis cœdi Latinum permittebat, defendebant. Id vnum Drusi actiones utile habuerūt, quod multitudinis animos noanihil senatu reconciliauit, i-

20 dentidem in concionibus dicens, has se leges senatus plebi cupientis autoritate promulgare: quo & iniuriarum memoriam & sinistras suspicione atque odia plebis aduersus optimates abolebat, iam iussu eum senatus ista agere, ac sibi largiri purant. Maxime autem opinionem ei benivolē-

25 tiae & iustitiae apud populum parauit, quod nihil sibi in legibus suis arrogabat: nam & alios constituit qui colonias deducerent, & pecuniarum administrationem à se remouit. cum Gracchus pleraque & maxima sibi ipse sumeret. Cum Rubrius eorū collega legem tulisset de colonia Car-

30 thaginem (nuper eam Scipio euerterat) deducenda, & sorte lectus Gracchus ad eam rem in Africam nauigasset, per absentiam eius Drusus maiores vites sumpsit, populumque sibi magis obstrinxit, maxime calumniando Fuluio. Is Gracchi amicus, collegaque ad diuisionem agrorum delectus, Fulvij

35 homo erat turbulentus, palamq; inuisus senatu, suspectus Vitiae. etiam reliquis erat, quasi socios Italos ad defectionem concitaret: & quanquam hæc nullo certo indicio ferebantur, tamen ipse fidem faciebat, parum sana, pacique aduersa agitans consilia. Eius ergo inuidia in Gracchum redundauit, multumque de potentia ipsius detraxit. Accessit huc

suspicio de cæde Scipionis, quem subito, nulla præcedente
mortis quæ appareret causa defunctum, inque eius corpo-
re figura visa, quæ vi & verberibus cæsum indicare creden-
tur, in vita eius demonstrauimus. Huius intetitus culpa
maxime in Fulium conferebatur, iniurium, & qui eo die 5
pro tostris hominem conuiciis lacerasset. Attigit autem
Gracchum quoque suspicio ea: ac de tam atrocis facinore,
quo præstantissimus amplissimusque Romanorum subla-
tus erat, neq; inquisitum est, neq; iudicium institutum, ple-
bis opera iis impeditis, quæ Graccho metuebat, ne is re di-
ligentius examinata reus cædis istius comperiretur. Verum
hoc paulo antè euenerat. Tunc verò in Africa Carthaginē
condenti Graccho, quam Iunoniam appellabat, multa di-
uinitus impedimenta accidisse ferunt. Nam & primum si-
gnum vento id rapiente, & eo qui gestabat fortiter retinen-
te, contritum est: & sacra altari imposita venti procella dis-
sipavit, atq; extra fines descriptæ urbis proiecit: & ipsos ter-
minos lupi reuellerunt, longeq; detulerunt. Omnibus ta-
men constitutis atq; peractis, Romam redit septuagesimo
quam discelerat die: cum & premi à Liuio Fulium, & res 20
suam præsentiam desiderare audiuisset. L. enim Opimius,
homo paucorum in republica dominationis studiosus, po-
tentq; in senatu, consulatum superiore anno petens repul-
sam passus erat, Graccho ipsum oppugnante, & Fannium
euchente: tunc autem multorum auxilis fretus, certò vide-
batur consul futurus, inque suo consulatu Gracchum op-
pressurus. nam huius potentia iam marcescebat quodam-
modo, satietae popularium legum iam oborta populo, q
& multi erant qui populari gratiæ inferuiebant, & senatus
vtrò concedebat. Reuersus Romam Gracchus primùm à 30
palatio in locum qui sub foro est commigrauit, vt eo popu-
larior videretur: ibidem enim plurimi pauperum & humili-
um ciuium habitabant. Deinde reliquas leges promulga-
uit, vt eas populus iuberet. Coeunte autem ad eum magna
vndiq; hominum turba, senatus Fannio consuli persuasit, 35
vt quicunq; Romani non essent, eos vrbe eiiceret. Ergo edicto
proposito nouo & absurdo, ne quis sociorum P.R. per
eos dies Romæ esset, Gracchus contra edicto consulē accusauit, sociisq; si in vrbe manerent auxilium promisit. Ne-
que verò opem iis tulit: sed cum quendam hospitem suum
& fa-

*Scipionis
mors.*

Ostenta.

*Socij Vrbe
eiectis.*

& familiarem à Fannij lictore videret trahi, præteriit, eumque neglexit: siue potentiam suam iam collabentē non ausus periclitari: siue quod nollet (id enim ipse dicere solebat) captantibus occasionem inimicis ansam dimicandi præbere. Collegas quoq; aduersus se concitauit, causa hæc fuit. Cum esset populus gladiatores in foro spectatus, pleriq; magistratum pulpita ad spectandum circa forum extruxerant, eaque mercede locabant. Hæc eos amoliri Gracchus iussit, vt pauperes ex illis locis nulla data mercede spe*re*. Etare possent: ac cum nihil dicta eius curarent, nocte ea, quæ diem spectaculis dictum præcedebat, operariis quotquot sub se habebat assumpjis ea deiecit, factaq; luce vacuum forum ciuibus ostendit. Vulgus ob hoc factum virum eum esse iudicauit: collegas autem impudens visus & violentus offendit. Atque hæc ei causa videtur fuisse. tertii tribunatus non impetrandi: cum quidem suffragia plurima habens, fraude & iniusticia collegarum designatus nō fuit. Repulsam vero eam tulit haud mediocriter: & fertur inimicis eum deridentibus, ferocius quam conueniebat dixisse, Risum eos ridere Sardonium, non intelligentes quantas eis tenebras actionibus suis offuderit. Postquam illi Opimio creato consule multas Gracchi leges abrogarunt, & Carthaginensem administrationem incesserunt, hominis irritandi causa, vt occasionem eis irascendi suppeditans interficeretur: initio sese continuit post amicis, ac Fulvio in primis instigantibus, factionem rursus aduersus consulem contrahere intendit. Matrem quoque tum ei opitulatam perhibent, ac peregrinos occulte homines mercede conduxisse, qui Romam sub messorum specie intrarent. hæc enim per ambages scripta in epistolis Corneliaz ad filium fuisse, alij inuita omnino Cornelia Gracchum ista egisse tradunt. Qua die leges Gracchianas cōsul Opimius relictissimus erat, summo mane ab utriusque partis studiosis Capitolium repletum fuit. Ibi cum rem sacram cōsul faceret, lictorū unus Q. Antyllius extra ab una parte ad alteram perforens, iis qui 7 Fulvio aderant, Date, inquit, locum bonis mali ciues. ad Opimius dunt quidam, eum inter hæc verba nudum quoque brachi cos. contra um gestu ad illudendum composite circumtulisse. Illicet Gracchū ibi Antyllius magnis compunctus stylis, factis (vt auctor ad facio. eam rem, periit. Populum cædes ea perturbauit: duces au-

Tertii tri-
bunatus pe
titio.

tem factionum diuerso modo affecit. Nam Gracchus indigne rem tulit, suoque increpauit, qui causam aliquam aduersus se diu quærentibus inimicis, vltro occasionem præbuisset. Optimus autem hac arrepta ansa proruit, & ad vim vlciscendam populum cohortatus est. Pluuiia pugnam direxit. Postridie prima luce senatum consul in curiam aduocat. Dum vero intus consultatur, quidam nudum Antyllij cadauer in feretro positum dedita opera per forum cum eiulatu pertulerunt, Optimio quid ageretur conscio, sed mirari se quid rei esset simulante, eq; etiam senatores ut prodientis visum mouente. Proposito in medium feretro, fuerunt qui rem indignam clamitarent, ac queritarentur: maiori autem parti populi senatus & optimatum odium incessit, vituperare que eos subiit, qui cum Ti. Gracchum tribunum plebis ipsi in Capitulo occidissent, necatiq; cadauer proiecissent, nūc Antylium lictorem, immerito fortassis cæsum, sed sua tamen potissimum culpa hoc passum, in foro positum circumstent, ac lugeant, hominisque mercenatij funus ducent, ut interficere eum possint, qui vñus adhuc populi patronus restaret. Senatores in curiam regressi, senatus consul tum faciunt, ut Optimus videat, ne quid respublica detrimenti capiat, vtq; tyrannos excidat. Cum is senatores armata capere iussisset, & equitib. mādasset, ut singuli duos seruos armatos prima luce adducerent. Fulvius quoque cōtraria se paravit, turbamq; hominum conduxit. Gracchus autem foro abiens, ad patris statuam adstitit, tacitusq; in eam aliquandiu intuens, gemitu edito lachrymisque effusis discensit. Multis qui id viderunt miserari eum subiit: seq; ipsos culpantes, qui tales virum destituerent atq; proderent, ad dominum eius accesserunt, & ante fores persoctarunt. Longe aliter à Fulvianis actum. ij enim noctem potando, plaudendo & exultando duxerunt, ipso primo omniū Fulvio se inebriante, multaq; præter ætatem insolenter dicente atque faciente. Gracchiani tanquam in communi patriæ clade, quieti de cœntu rei cogitabant, alternisque dormiebant & excubias peragebant. Facta die, Fulvius crāpulam edormiens, vix tandem à suis excitatus, eos (poliis, quæ consuls viatoria aduersus Gallos parta ceperat, armavit: inde multo licinia lu cum clamore ac minis ad Auentinum occupandum contenderunt. Gracchus neq; armari voluit, & rogatus tanquam ad concio-

Fulvius
turbam ar
mat.

Licinia lu
et esse.

ad concionem prodiit, paruo accinctus pugione. Foribus
egredientem vxor apprehendit, manuque altera maritum,
altera paruum puerum tenens. Non ad tribunal, inquit,
euntem te marite, tribunumque, ut ante, plebis & legum la-
torem prosequor: neque ad bellum gloriosum, ut si tibi
quid humanitus obtigisset, luctum saltem honestum mihi
relinqueres. Sed Ti. fratri tui interfectorib. obiicis te iner-
mem: hoc quidem recte, ut patiaris potius, quam agas. Sed
tuum exitium nulla cum utilitate publica coniunctum est.
Vicerunt iam deteriora: vi & ferro de iure disceptatur. Si a-
pud Numantiam frater tuus oppetiisset, corpus saltem ex
pacto nobis redditum fuisset. Nunc, ut apparet, supplex flu-
uium aliquem aut mare precabor, ut mihi cadaver tuum
quo loco teneatur ostendat. Quid enim post fratri tui cæ-
dem vel legibus porro credendum est, vel Diis? Hæc ita la-
mentante Licinna, sensim se amplexib. eius extricás Grac-
chus, tacitus cum amicis ire perrexit. Illa vero togam eius
apprehendere cupiens, in terram corruit, diuque suppressa
voce iacuit, donec desertam ab animo famuli sustulerunt,
& ad fratrem Crassum pertulerūt. Fulvius autem omnib. in
vnus congregatis, suasū Gracchi filiorum natu minorem
in forum cū caduceo mittit, pulcherrimum forma adolescē-
tulum. is in publico decore consistens, modesteq; lacrymās,
de pace consulem & senatum appellauit. Cum plenisq; ani-
mus ad pacificationem inclinaret, Opimius consul nō per
nuncios debere pacem à senatu impetrari respondit, sed i-
psos venire, ac iudicio se populi sistere, itaque iram eius de-
precari: edixitque adolescenti ne, nisi id facturi essent, re-
diret. Voluisse ad senatum descendere pacis petendæ causa
Gracchum ferunt: sed à suis prohibitum fuisse. Fulvius er-
go filium eiusdem petendæ rei gratia iterum mittit. At vero
Opimius committendæ pugnæ auditus adolescentem sta-
tim duci in carcerem iussit, & aduersus Fulvium magna cū
armatorum & Cretensium sagittariorum manu contendit.
Cretensem maxime telis conlauciatum agmen Fulvia- *Fulvij inter-*
num, conturbatum fugatumque est. Fulvius in obsoletum *ritus.*
quoddam balneum profugit, pauloque post inuentus, v-
na cum maiore filio iugulatus est. Gracchum nemo vidit
pugnantem: sed ea quæ agebantur iniquissime ferens, in
fanum Diana discessit: ibi mortem sibi asserte cupientem
Pompo-

Pomponius & Licinius fidissimi amicorum impediuerunt, gladium eripientes, & ad fugam cohortantes. Cum quidem fertur flexis genibus, manibusque in signum Deæ intentis precatus esse, vt populo Romano eius ingratitudinis proditionisq; ergo perpetua obtingeret seruitus. Palam enim plerique ab eo desciscabant impunitate per praecōnem promissa. Fugiente Graccho, hostibusque in stantibus, & apud pontem publicium asequentibus, duo eius amici pergere ipsum iussérunt, atque se ipsi ingruentibus hostibus obicerunt, pugnantesq; neminem dum viuerent transfere possunt. Cum Graccho vnicus seruus, Philocrates nomine profugit: cæteris quidem omnibus certatim hortantibus, auxilium tamen ferente, aut equum poscenti tradere volente nemine. Cum iam instarent hostes, in lucum quenda paruum Furiarum confugit, ibiq; eum Philocrates, & se in super interfecit. Quidam viuos in hostium manus peruenisse affirmant: seruumque domino se circumplicasse, neq; nisi multis vulneribus cæso Philocrate Gracchum feriri potuisse. Caput eius ab alio amputatum arripuisse traditur amicus Opimij Septimuleius: erat enim initio pugnæ editum, qui Fuluij Gracchive caput attulisset, ei æquali pondere aurum redditum iri. Attulit infixum hasta sublimè Septimuleius ad Opimum allataque libræ impositum, libras septendecim cum besse appendit. nam in ea quoq; re scelestè improbeque egerat Septimuleius, & cerebro extra-
cto plumbum liquatum infuderat. Iis qui Fuluij caput attulerunt (erant autem obscurioris sortis homines) nihil est datum. Cadavera & horum & reliquorum (interfecti sunt tria millia) in Tiberim proiecta sunt, bona publicata, mulieribus luctu interdictum: Licinniam dote etiam priuauerunt. Crudelissimum omnium facinus fuit, quod minorem natu filium Fuluij insuper necauerunt, qui neque manum aduersus quenquam sustulerat, neque inter pugnantes, sed missus pacis petendæ causa captus fuerat. Verum Concordiæ templum ab Opimio extructum maiorem quam hæc omnia molestiam populo exhibuit. Videbatur enim iactare se, & exultare, ac triumphare quodammodo de tot ciibus cæsis. itaque noctu infra inscriptionem templi quidam hunc versum adscripsérunt:

Vacors facinus Concordia fanum facit.

Is Opi-

Cruelities in mortuis.

Is Opimius cum primus omnium dictatoria potestate in consulatu usus, indemnatos M. Fulium consularem triumphalemque virum, & C. Gracchum inter æquales virtute & gloria principem vna cum tribus ciuium milib. necas-
 set, missus ad Iugurtham Numidiæ regem legatus, ab eo corrupti se pecunia est passus: turpisimoque de acceptis muneribus & corruptela indicio damnatus, in ignominia consenuit, odio contumeliisque populi agitatus. Etenim plebs Gracchanæ factioonis exitio oppresla cum in præsen-
 tia animos demisisset, non multo post demonstrauit, quanto Gracchorum teneretur desiderio. nam & statuas eorum in propatulo posuit: locisq; iis, vbi occisi fuerant, consecra-
 tis, primitias ibi omnium frugum quois anni tempore ob-
 tulerunt, frequenter esque sacrificarunt quotidie, veluti deo-
 rum delubra cõlentes. Sanc & Cornelia, vt memoriarum pro-
 ditum est, cum alias magno generosoq; animo calamita-
 tem tulit, tum de fanis, in quibus filij casis fuerant dixit, Di-
 gna eis sepulcra obtigisse. Apud Misenum ipsa reliquum a-
 tatis exigit, nihil immutata viuendiv sitata ratione. Abusa-
 dabat amicis, & propter hospitalitatem splendidius instru-
 ebatur eius mensa: habebat enim semper circum se Gracos & literarum bonarum studiosos: omnes autem reges dona ab ea accipiebant, vicissimq; mittebant. Suauissima erat o-
 ratio eius, patris Africani vitam commemorantis: maximā
 vero sui admirationem mouebat, absque lacrymis & luctu filiorum suorum actiones casusque, veluti priscorum hominum, referens. Itaque & nonnulli eam propter senium vel magnitudinem calamitatum à mente defertam, sensu-
 que malorum priuatam putauerunt: stupidi profecto ipsi,
 qui non sentirent quantum bona indoles, rectaque educa-
 tio hominibus ad vacuitatem dolorum conferat momen-
 ti: & quod in retinendis quidem bonis sæpenumero fortu-
 na virtutem superat, amissis vero iis prudentes casus no-
 stros moderateq; ferendi facultatem ei non adimit.

35 T I. E T C. GRACCHORVM
 cum Agide & Cleomene com-
 paratio.

Restat, vt vitas haec tenus expositas inter se comparemus.
 Gracchos quidem nemo ne eorum quidem qui accrimine-
 cis

*Opimius
damnatus*

*Cornelia
Girius.*

eis obtreſtarunt, ausus fuit negare, omnium Romanorum optime ad virtutem & natos & educatos fuisse: Agidis & Cleomenis ingenium tanto videtur fuisse validius, quod neque educati recte, & in iis moribus vitaque rationibus enutriti, quibus maiores iampridem corrupti fuerant, ipsi sese duces frugalitatis temperantiaeque præbuerunt. Praeterea illi, quo tempore Roma & maxima dignitate fuit, & stodium in ea virtutis viguit, id veluti hæreditatem paternæ auitæque gloriae deserere turpe iudicarunt: hi parentibus diuersum ab ipsis sententibus orti, patriamq; male affectam & statu rerum parum prospero ventem naçti, nihil tamen passi sunt ob ista de suo honestatis studio diminui. In contemptu pecuniae Gracchorum & abstinentia à cupiditate opum id maximum est, quod à quæstu iniusto puros se in repub. & magistratibus gesserunt. Agis vero stomaticatus fuisse utique, si quis ipsum hoc nomine laudasset, quod nihil alienum sibi vindicasset: qui facultates suas ciuibus largitus est, praeter cætera bona non miseras. D C. talenta continentis. ut facile intelligi possit quantopere iniustum lucrum detestatus sit, qui etiam iusto titulo plus aliis possidere avariciæ duceret. Iam conatus in rebus nouis machinandis, magnitudine multum differunt. C. enim Gracchus itinerum refectiones & vrbium instauraciones moliebatur: omniumque actionum aedacissimum, quod Gracchorum maior publicos agros diuidere populo, minor CCC ex equitib. iudices patriciis admiscere aggressus est. Agidis vero & Cleomenis institutum nouandarum rerum tale fuit, ut exiguis singulisque mederi in orbis, eosque excindere, nihil aliud esse quam Hydram secare (ut est apud Platonem) putantes, eam mutationem machinati sint, qua simul omnia tolleret mala: aut verius quæ reducta in pristinam formam repub. mutationem, quæ omnium malorum causa fuerat, ciuitate eiiceret. Quin & hoc dici potest, Gracchoru*m* instituto principes Romanorum repugnasse: quæ vero Agis instituit, Cleomenes perfidere conatus est, imitatione pulcerrimæ & magnificentissimæ rei, patriarum scilicet legum de temperantia & æqualitate facta sunt, quarum auctor Lycurgus, Apollo Pythius confirmator fuit. Quod vero plurimum habet viriū, Roma Gracchorum actionib. nihil aucta est: Cleomenis actiones hoc consecutum est, ut breui temporis

temporis spacio exacto imperantem Peloponneso Spartā,
& de principatu cum potentissimis ea tempestate dimicant
tem cerneret Græcia: idque in eum finem, ut Græcia Illyri-
cī aliquando Gallicisque exonerata armis rursum ab He-
raclidis gubernaretur. Arbitror & exitus horum virorum
virtutis discrimen ostendere. Gracchi enim pugnantes ad-
uersus ciues suos, in fuga perierunt: Agis ne quem ciuium Exitus.
interficeret, voluntaria prope morte deceperit: Cleomenes
iniuriis contumeliisque affectus, cum vlcisci aggressus oc-
casione perficiendi quod intenderat destitueretur, animo-
se mortem sibi consciuit. Vicissim Agis priusquam bello
rem gereret mortuus est. Cleomenis autem multis atque Facinora.
præclaris victoriis conferri potest egregium Tib. Gracchi
facinus, quod muros Carthaginis occupauit: tum Numan
tinum fœdus, quo XX Romanorum militum millia, nul-
lam aliam salutis spem habentū, seruauit. C. quoque Crac-
chus multa & ibi & in Sardinia fortitudinis documenta e-
didit: vt videantur eum summis Romanorum ducibus pa-
res futuri fuisse, si diutius vixissent. Rempub. mollius Agis,
quam par erat, administravit, ab Agesilao se decipi finens,
agrotumque diuisione ciues lactans: omninoque manca
cius consilia & imperfecta actiones fuerunt, dimittentis Peccata.
propter ætatem quod instituerat. Contrà Cleomenes in
mutando reip. statu nimiam audaciam violentiamq; adhi-
buit, iniuste occidens ephoris: quos vel ad suam partem
adiungere armis superior, vel, vt multos alios, in exilium
mittere poterat. Ferrum enim neq; rempub. gerens, neque
medicus adhibere, nisi extrema postulante necessitate, debet,
vtrunq; enim imperitia est, & in rep. iniusticia ad ² eam
& crudelitas accedunt. Gracchorum neuter cædium intesti-
narum autor fuit. & quidē Caius fertur ne cum telis quidē
peteretur, ad defendendum se contulisse: sed cum in bello
strenuissimus fuisse, in seditione segnissimum se præbuis-
se. quippe & processit inermis, & ex pugna se subduxit, &
omnino maiorem ne quid faceret, quam ne quid patere-
tur curam adhibuit. Itaque fugam quoque eius non timi-
ditatis, sed cautionis signum debemus interpretari: ceden-
dum enim erat ingruentibus hostibus: aut si eos substituis-
set, vis pugnando defendenda. Qua obiciuntur Tiberio
crimina, corum maximū est, quod collegā tribunatu deie-
cit, &

cit, & alterum sibi continuari voluit. Caio iniuste ac falso Antyllij cædes imputatur, cum is inuito ipso indigneque ferente sit interfectus. Cleomenes, ut necem ephorum tamquam, seruos liberauit, regnauitque, si rem spectes, solus, verbo collegam ex eadem familia Euclidam fratrem habes: 5 Archidamum vero, quem ex altera familia regnare iustum erat, Messena euocavit: interfectique cædem non vlciscens, confirmauit suspicionem, se ut occideretur causam præbuisse. Et vero Lycurgus, quem se imitari simulabat, vltro regnum fratris filio Charilao reddiderat: ac metuens, ne si 10 quid humanitus ei accidisset, ipse necis eius insimularetur, diu extra patriam vagatus, non ante domum rediit, quam hæredem regni natum Charilao cognouit. Sed Lycurgo ne alias quidem Græcorum vllus comparari meretur: in Cleomenis actionibus ciuilibus maiores mutationes & plus 15 iniusticia inesse, demonstratum est. Præterea qui mores eorum culpant, hunc ab initio statim tyrannidis appetentem, bellorumque conturbatorem fuisse dicunt: in Gracchis inuidi nihil præter nimium gloriae studium reprehendere potuerūt: fassique sunt eos irritatos præter suam natu 20 ram ab aduersariis vehementia animi & contentionis tanquam ventis incitatos in extremum discrimen remp. adduxisse. Nam quid potuit primo ipsorum proposito pulcrius iustiusve excogitari? nisi diuites vi & potestia sua conati legē 25 ea abrogare, in certamen eos pertraxissent, alterū salutis suæ metuentē, alterū cädē fratri vlciscēt, indicta causa & ne extante quidē vlo eius rei decreto interfecti. Ergo quæ sint inter istos differentiæ, ipse ex his, quæ dixi, cōspicis. Quod si etiā de singulis ferenda sit sententia, primam ex omnib. virtutis laudem Tiberio tribuerim, minime omnium pec- 30 cassie Agidem censuerim, efficacitatem & audaciam Caium Cleomene haud paulo inferiorem fuisse iudicauerim,

ANNOTATIONES INTERPRE- TIS IN C. GRACCHUM.

35

1. Quæstor Orestæ.]

L. Aurelio Orestæ, anno D C X V I I I . Vide de hac Gracchi quæstura, quæ ex ipsis oratione refert Gelli. 15. 12.
2. Narrat Cicero.] Locus est primo de Divinatione.

3. Per